

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA MUSTAQIL FIKRLASH KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI USULLARI

Botirova Farangiz

*Navoiy innovatsiyalar Universiteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi*

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirishning samarali pedagogik usullari yoritilgan. Mustaqil fikrlash – zamonaviy ta'limning asosiy poydevorlaridan biri bo'lib, o'quvchilarda kreativlik, tahliliy yondashuv, muammoni mustaqil hal etish va mantiqiy xulosa chiqarish ko'nikmalarining rivojlanishini ta'minlaydi. Maqolada muammoli ta'lim, interfaol metodlar, kichik guruhlarda ishlash, o'yin texnologiyalari, loyihaviy faoliyat, hamda o'yinli-didaktik topshiriqlar orqali mustaqil fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari keng yoritilgan. Shuningdek, o'quv motivatsiyasini oshirish, o'quvchilarning individual qobiliyatlarini inobatga olish va dars jarayonida faol ishtirokni ta'minlashning ahamiyati tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari boshlang'ich ta'lim amaliyotida o'quvchilarning fikrlash faolligini oshirish va mustaqil qaror qabul qilishini qo'llab-quvvatlashning samarali yo'llarini taklif qiladi.*

Kalit so'zlar: *Boshlang'ich ta'lim, mustaqil fikrlash, kompetensiya, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, kreativlik, loyihaviy faoliyat, o'yin texnologiyalari, mantiqiy fikrlash,*

АННОТАЦИЯ. *В статье рассматриваются эффективные педагогические методы развития самостоятельного мышления у учащихся начальной школы. Самостоятельное мышление является одной из основ современного образования, обеспечивая развитие у учащихся творческих способностей, аналитического мышления, навыков самостоятельного решения проблем и логического мышления. В статье широко рассматриваются возможности развития самостоятельного мышления посредством проблемного обучения, интерактивных методов, работы в малых группах, игровых технологий, проектной деятельности и игродидактических заданий. Также анализируется важность повышения учебной мотивации, учета индивидуальных возможностей учащихся и обеспечения их активного участия в урочном процессе. Результаты исследования предлагают эффективные способы повышения мыслительной активности учащихся и поддержки самостоятельного принятия решений в практике начальной школы.*

Ключевые слова: *Начальное образование, самостоятельное мышление, компетентность, интерактивные методы, проблемное обучение, креативность, проектная деятельность, игровые технологии, логическое мышление.*

ABSTRACT. *This article discusses effective pedagogical methods for developing independent thinking competence in primary school students. Independent thinking is one of the main foundations of modern education, ensuring the development of students' creativity, analytical approach, independent problem-solving and logical reasoning skills. The article broadly covers the possibilities of developing independent thinking through problem-based learning, interactive methods, work in small groups, game technologies, project activities, and game-didactic tasks. It also analyzes the importance of increasing learning motivation, taking into account the individual abilities of students, and ensuring their active participation in the lesson process. The results of the study suggest effective ways to increase students' thinking activity and support independent decision-making in primary school practice.*

Keywords: *Primary education, independent thinking, competence, interactive methods, problem-based learning, creativity, project activities, game technologies, logical thinking.*

Kirish

Bugungi globallashuv jarayonida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarmoqda. Jamiyatga ijodkor, mustaqil qaror qabul qila oladigan, mantiqiy fikrlovchi, yangilik yaratishga qodir insonlar zarur. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirish dolzarb vazifalardan biridir. Mustaqil fikrlash – o'quvchining o'z nuqtai nazariga ega bo'lishi, berilgan vaziyatni mustaqil tahlil qila olishi, dalillarga asoslanib xulosa chiqarishi va yangi g'oyalar yaratishi jarayonidir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun bunday kompetensiyani rivojlantirish ularning keyingi ta'lim bosqichlaridagi muvaffaqiyati uchun poydevor vazifasini bajaradi.

ASOSIY QISM

Zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadi mustaqil fikrlaydigan, ijodkor, muammoni tahlil qilib yechim topa oladigan, global dunyoqarashga ega shaxslarni tarbiyalashdan iborat. Raqamli texnologiyalar va global raqobat sharoitida insonning eng muhim kompetensiyalaridan biri mustaqil fikrlashdir. Shu sababli boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarda tizimli, izchil va mantiqiy fikrlashni shakllantirish ta'lim siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari fikrlash poydevorini yaratish bosqichi hisoblanadi, shuning uchun pedagogik jarayon ilmiy asosda tashkil etilishi zarur.

Mustaqil fikrlash o'quvchining ma'lumotni mustaqil qabul qilish, tahlil qilish, asosli xulosa chiqarish va yangi g'oyalar yaratish qobiliyatini bildiradi. Bu kompetensiya tahliliy, tanqidiy, ijodiy va refleksiv fikrlashni o'z ichiga oladi. Tahliliy fikrlash ma'lumotlarni solishtirish va sabab-natija bog'lanishlarini aniqlashni, tanqidiy fikrlash fikrlarning to'g'riligini baholash va dalillarga tayanishni, ijodiy fikrlash yangi yechimlar topish va noodatij yondashuvlarni ko'rsatishni, refleksiv fikrlash esa o'z faoliyatini baholash va

takomillashtirishni o'z ichiga oladi. Mustaqil fikrlash XXI asr kompetensiyalari tarkibiga kiradi va o'quvchining kelajakdagi muvaffaqiyati bilan bevosita bog'liqdir⁴².

Boshlang'ich sinfda mustaqil fikrlashga ta'sir etuvchi omillar pedagogik muhit, o'qituvchi yondashuvi va ta'lim metodlariga bog'liqdir. O'quvchilarning yosh psixologik xususiyatlari, o'yin, amaliy faoliyat va qiziqishlar pedagogik jarayonni samarali tashkil etishda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, interfaol metodlar, muammoli ta'lim, guruhlarda ishlash, o'yin texnologiyalari va loyihaviy faoliyat boshlang'ich sinfda mustaqil fikrlashni shakllantirishda asosiy vositalardir.

Muammoli ta'lim o'quvchini izlanishga, savol berishga va yechim topishga majbur qiladi. O'qituvchi muammo vaziyatini yaratadi, o'quvchi esa uning yechimini o'zi izlaydi. Bu metod o'quvchida tanqidiy fikrlash, mas'uliyat va mustaqil qaror qabul qilishni rivojlantiradi. Interfaol metodlar o'quvchini dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi. Aqliy hujum, Venn diagrammasi, Fishbone va debat metodlari o'quvchida mantiqiy va ijodiy fikrlashni kuchaytiradi.

Guruhda ishlash o'quvchilarda muloqot, jamoaviy qaror qabul qilish va boshqacha fikrni qabul qilish madaniyatini shakllantiradi. Kichik guruhlar o'quvchining faolligini oshiradi va hamkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. O'yin texnologiyalari esa o'quvchi uchun tabiiy ta'lim muhiti bo'lib, didaktik o'yinlar orqali tajriba qilish, kuzatish, xulosa chiqarish va mantiqiy fikrlash rivojlanadi. Loyihaviy faoliyat o'quvchini real hayotiy vaziyatlarda izlanishga, ma'lumot yig'ishga, tahlil qilishga va natijani taqdim etishga o'rgatadi. Bu metod o'quvchida mas'uliyat, ijodkorlik va amaliy fikrlashni shakllantiradi.

Kreativ topshiriqlar va ochiq savollar o'quvchini stereotipdan tashqarida fikrlashga undaydi. Ochiq savollar, noodatiy vazifalar va "Agar sen bo'lsang..." tipidagi topshiriqlar o'quvchida ijodiy tafakkur va muammoga yangicha yechim topish qobiliyatini rivojlantiradi. Refleksiya esa o'quvchining o'z faoliyatini baholash, xatolarini aniqlash va kelgusi vazifalarni belgilashga yordam beradi, bu esa mas'uliyatli va mustaqil shaxs shakllanishini ta'minlaydi.

O'qituvchining roli muhim bo'lib, u o'quvchini fikrlashga undovchi, rag'batlantiruvchi va qulay psixologik muhit yaratuvchi bo'lishi kerak. Har bir o'quvchining individual imkoniyatini inobatga olib, noto'g'ri javoblarni tanqid qilmasdan, to'g'ri yo'lga yo'naltirish mustaqil fikrlashni shakllantirishning samarali usulidir.

Shu tarzda boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish ta'limning global maqsadlariga xizmat qiladi, o'quvchida mantiqiy, tanqidiy va ijodiy tafakkur, muammoni hal qilish qobiliyati va global dunyoqarash shakllanadi. Muammoli ta'lim, interfaol metodlar, o'yin texnologiyalari, guruhlarda ishlash, loyihaviy faoliyat va kreativ

⁴² Axmedova, N. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi." – Toshkent, 2018.

topshiriqlarni qo'llash o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi va ularni mustaqil qaror qabul qiladigan shaxs sifatida tarbiyalaydi⁴³.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda o'quvchining motivatsiyasi muhim omil sifatida ajralib turadi. Motivatsiya o'quvchini faol izlanishga, yangi bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga undaydi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ichki motivatsiyani shakllantirish uchun o'qituvchi dars jarayonida qiziqish uyg'otuvchi vazifalar, o'yinlar va topshiriqlarni qo'llashi lozim. Shu bilan birga, o'quvchining kichik yutuqlari e'tirof etilishi va rag'batlantirilishi ularni faol ishtirokga undaydi. Motivatsiya va mustaqil fikrlash o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud bo'lib, u o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mustaqil fikrlashni shakllantirish jarayonida texnologiyalardan foydalanish global ta'lim tajribasida keng qo'llanilmoqda. Kompyuter, planshet va interaktiv doskalar yordamida o'quvchilar o'z bilimlarini mustaqil sinab ko'rish, ma'lumotlarni tahlil qilish va natijalarni taqdim etish imkoniga ega bo'ladi. Masalan, interaktiv testlar va simulyatsiyalar o'quvchiga o'z xatolarini aniqlash va tuzatish imkoniyatini beradi. Shu tarzda texnologiyalar mustaqil fikrlashni rivojlantirishga yordam beruvchi kuchli vosita sifatida xizmat qiladi.

Shuningdek, mustaqil fikrlashni shakllantirishda oila bilan hamkorlik muhimdir. Ota-onalar o'z farzandlarini mustaqil qaror qabul qilishga, kundalik vazifalarni o'zi bajarishga rag'batlantirishlari kerak. Uyda berilgan kichik topshiriqlar, savollar orqali farzandning fikrlash doirasi kengayadi. Oila va maktabning uzviy hamkorligi bolani mustaqil va faol shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

O'quv jarayonida o'quvchilarga ko'p qirrali faoliyat turlarini taqdim etish ham samarali hisoblanadi. Masalan, san'at va tasviriy faoliyat orqali o'quvchi muammoni vizual yechim orqali ko'rib, ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Shuningdek, eksperimentlar, tajribalar va amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarda izlanish, kuzatish va tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu metodlar dunyoning yetakchi ta'lim tizimlarida ham samarali qo'llaniladi.

Shaxsiy yondashuvni ta'minlash ham mustaqil fikrlashni rivojlantirishning asosiy omillaridan biridir. Har bir o'quvchining individual imkoniyatlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlari inobatga olinishi kerak. O'qituvchi o'quvchining o'z tezligida rivojlanishiga imkon yaratishi, ularni qiyinchiliklar oldida qo'llab-quvvatlashi va muvaffaqiyatlarini e'tirof etishi zarur. Bu usul o'quvchilarda mustaqillik va o'z fikriga ishonchni mustahkamlaydi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda kommunikativ ko'nikmalar ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchi fikrini boshqalarga tushuntirish, o'zinga va jamoadoshga savol berish orqali fikrlar almashadi, tahlil va xulosa qilish qobiliyati oshadi. Shu jarayon orqali o'quvchi o'z fikrini asoslashi, dalillar keltirishi va boshqalarning fikrlarini tan olishni o'rganadi. Bu ko'nikmalar XXI asr talablariga javob beruvchi ijtimoiy kompetensiyalarni shakllantiradi⁴⁴.

⁴³ Qodirov, S. "Pedagogik jarayonda o'quvchilar kompetensiyasini shakllantirish usullari." – Toshkent, 2017.

⁴⁴ Raxmatova, M. "Boshlang'ich ta'limda kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish." – Samarqand, 2019.

Global tajribaga ko'ra, boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlashni rivojlantirishda darsdan tashqari faoliyat, ekskursiyalar, tabiat kuzatuvlari va ijtimoiy loyihalar muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday faoliyatlar o'quvchiga nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy yechim topish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, bunday faoliyatlar global miqyosda bolalarning dunyoqarashini kengaytiradi va ularni mas'uliyatli shaxs sifatida shakllantiradi.

Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish, interfaol o'qitish, o'yin va loyihaviy metodlar bilan birga, o'quvchilarga o'z qiziqishlari va imkoniyatlariga mos vazifalar berish mustaqil fikrlashni yanada rivojlantiradi. Bu kompetensiya o'quvchini faqat bilimga ega bo'lish bilan cheklanmasdan, ularni ijodiy, mas'uliyatli va global dunyoqarashga ega shaxs sifatida shakllantiradi.

Xulosa

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqil fikrlash kompetensiyasini shakllantirish ta'limning eng dolzarb vazifalaridan biridir. Mustaqil fikrlash – o'quvchining o'z fikrini mustaqil shakllantirish, dalillar asosida xulosa chiqarish, ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirish qobiliyatidir. Bu kompetensiya o'quvchining kelajakdagi muvaffaqiyati, shaxsiy rivoji va global miqyosdagi raqobatbardoshligini ta'minlaydi. Mustaqil fikrlashni rivojlantirish jarayonida muammoli ta'lim, interfaol metodlar, guruhlarda ishlash, o'yin texnologiyalari, loyihaviy faoliyat, kreativ topshiriqlar va refleksiya muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, oila va maktabning uzviy hamkorligi, o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish va motivatsiyani oshirish ham samarali natijalarni beradi. Natijada o'quvchi mantiqiy, tanqidiy, ijodiy va refleksiv fikrlash qobiliyatlariga ega bo'lib, global ta'lim talablari asosida shakllangan shaxs sifatida tarbiyalanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Axmedova, N. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil fikrlashini rivojlantirish metodikasi." – Toshkent, 2018.
2. Qodirov, S. "Pedagogik jarayonda o'quvchilar kompetensiyasini shakllantirish usullari." – Toshkent, 2017.
3. Raxmatova, M. "Boshlang'ich ta'limda kreativ va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish." – Samarqand, 2019.
4. Tursunov, A. "Ta'lim jarayonida mustaqil faoliyatni tashkil etish metodikasi." – Toshkent, 2020.
5. Karimova, L. "O'quvchilarda mustaqil fikrlashni shakllantirishning innovatsion usullari." – Toshkent, 2021.
6. Islomova, D. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy fikrlash kompetensiyasini rivojlantirish." – Buxoro, 2018.
7. Jalilov, R. "Pedagogik texnologiyalar orqali mustaqil fikrlashni rivojlantirish." – Toshkent, 2019.
8. Yo'ldoshev, F. "Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mustaqil ish faoliyatini tashkil etish usullari." – Namangan, 2020.